

OD ISTOG AUTORA

KONSTANTINOVO RASKRŠĆE

DUGE NOĆI I CRNE ZASTAVE

ZNAMENJE ANĐELA

KAINOV OŽILJAK

(sa Vladimirom Kecmanovićem)

KIŠNI PSI

OLUJNI BEDEM

LEVA STRANA DRUMA

NEONSKI BLUZ

DUKAT ZA LAĐARA

SENKA I SAN

(sa Vladimirom Kecmanovićem)

TRILOGIJA NEMANJIĆI

(sa Vladimirom Kecmanovićem)

U IME OCA

DVA ORLA

U IME SINA

DEJAN STOJILJKOVIĆ

ZVEZDA *nad*
PRAZNINOM

■ Laguna ■

Copyright © 2023, Dejan Stojiljković
Copyright © ovog izdanja 2023, LAGUNA

Za Hristinu

Zasnovano na istinitim događajima.

Zasnovano na istinitim događajima.

Zasnovano na dogadajima.

**Niš, Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija,
zima 1973.**

„I, kažete, pišete pesme?“

„Da. Još od osnovne škole. Prvo sam, znate, pisala rodoljubivu poeziju.“

„To je lepo.“

„Onda sam pisala pesme inspirisane našom borbom za slobodu.“

„To je poučno.“

„Zatim sam prešla na egzistencijalističku poeziju.“

„To je hrabro.“

„Ovih dana sam okrenuta više pisanju... erotske poezije.“

„Erotske? E, to je već... zanimljivo.“

Drug Oskar Davičo se značajno zamisli kao da rešava ukrštene reči gde moraju da se nabroje imena svih sedam sekretara SKOJ-a¹. Uze sa stola kutiju sa cigaretama, ponudi njima drugaricu koja je sedela preko puta njega, plavušu obučenu u karirani kaputić, ali ga ona odbi.

I taj gest, baš kao i svaki koji je to čeljade što je odisalo nevinošću i nedostatkom životnog iskustva učinilo tog jutra, bio je nekako uzročno-posledičan. Logičan.

¹ Savez komunističke omladine Jugoslavije bio je omladinski ogranak Komunističke partije Jugoslavije (KPJ) od 1919. do 1948. godine.

Jer baš tako i treba da se ponaša jedna mlada komunistkinja.
Uzdržano, ali sa poštovanjem.

Otmeno, ali bez buržujske indignacije.

Skromno, ali ne na neiskren način.

Negde iza njenih, u karirano obučenih ramena, kroz veliki stakleni portal na pročelju hotela *Ambasador*, u čijem bifeu su sedeli, disao je grad cara Konstantina. Naslage vekova kao da su pritisle centralni gradski trg, gde se uzdizao spomenik na čijem postolju je bio konjanik sa zastavom koja se vijori.

Bila je to zastava slobode, zato se i spomenik tako zvao – *Vesnik slobode*.

Antun Augustinčić, njegov autor, uradio je na postamentu reljefe ratnika koji su krvarili za slobodu Niša i dali živote za nju. Ni na jednom od njih nije bilo partizana, koji su zajedno sa Crvenom armijom i nešto malo Bugara oslobodili ovaj grad oktobra 1944, što nije bilo čudno jer je spomenik postavljen osam godina ranije. Ali i to će se promeniti, slutio je drug Oskar, baš kao što se i sve drugo menja. Revolucija je kao reka, ona teče i stiže na svako mesto, unosi promenu podjednako i u zemlju i u ljude. Promenila je i ovaj grad, napravila od njega primer socijalističkog napretka, radnici pevaju u fabrikama u slavu Tita i Partije, baš kao i seljaci na polju, baš kao što su i sužnji pevali o slobodi, zaneseni, bez ideje šta je ona u stvari, dok im revolucija nije pokazala šta sloboda zaista jeste.

Promenila je i Augustinčića, i drug Oskar je to smatrao idealnim primerom njene moći. Od čoveka koji je izvajao bistu doglavnika Pavelića napravila je partizana i profesora Akademije lepih umjetnosti u Zagrebu.

I ovaj velelepni hotel u kome je drug Davičo sedeo i ćeretao o poeziji sa svojom dugonogom sagovornicom takođe je produkt revolucije.

Ambasador je bio najviša zgrada u Nišu. Sa njegovog vrha videla se na istok, sever, jug, pa i na zapad, dokle pogled dopire, sva veličanstvenost socijalističkog progressa. I sve lepote zemlje koju je socijalizam prvo oslobodio, a onda oplemenio.

Drug Davičo zapali cigaretu šibicom, sačeka da oštri miris fosfora iskopni, pa povuče dugi dim. Izdahnu jedan sivi oblacić, iste boje kao i to tegobno niško jesenje jutro, osmotri prvo, ne bez nekog osećaja vrole zadovoljštine, naslov na jutrošnjem broju *Narodnih novina*, gde je pisalo:

OSKARU DAVIČU URUČENA
NAGRADA „BRANKO MILJKOVIĆ“

Zatim pažljivo odmeri svoju sagovornicu, a onda je upita:

„Kako ste ono beše rekli da se zovete, drugarice?“

„Ruža.“

„Ruža?“

„Da.“

„Lepo ime.“

„Hvala.“

„Znate kako, mogli bismo da se povučemo. Ovde smo pre više na svetlu. Ljudi pilje u mene, u nas... Nemamo potrebnu privatnost.“

Drugarica prebaci jednu nogu preko druge.

Sevnu savršena butina obučena u skupu najlonsku čarapu.

„Da se povučemo?“, upita ona, glasom koji je krotila odglumljena naivnost.

Drug Davičo je primetio naivnost. Ali nije glumu.

„Da“, drug Oskar obliznu usne, bio je to prirodan, neiznuđen gest. „Ne moramo daleko. Evo, tamo do separea. Tu ćemo biti sigurni.“

„Sigurni od koga?“

„Od ljudi. Danas je najteže skloniti se od ljudi.“

Ona se malo zamisli. Visoko čelo joj se nabra iznad tamno-smeđih očiju. Izgledala je zabrinuto i ranjivo.

„Do separea rekoste?“, upita oprezno.

„Da. Naručićemo neko dobro vino. Ja, doduše, ne pijem, ali volim da gledam ljude dok to rade. Inspiriše me... Prićaćemo o toj vašoj... erotskoj poeziji... Ja imam sobu ovde u hotelu...“

„Sobu?“

„Dali su mi predsednički apartman. Znete, isti onaj u kome je prošlog meseca noćio predsednik Saveznog izvršnog veća.“

„Vas baš cene ovde, družo Davičo.“

„Kako da me ne cene... Da mene nije bilo, Niš ne bi imao svog pesnika. Čitava književna istorija Niša bi stala u dve replike iz *Ivkove slave*... Međutim, u njemu se rodio jedan Branko.“

„Branko...“, promrmlja ona pomalo zaneseno.

I tada drug Davičo vide *promenu*.

Ali to nije bila promena kakvu je očekivao. Lice njegove sagovornice nije odavalo nesigurnost, ni ranjivost, ni zabrinutost. Naprotiv. Bilo je to lice odlučne, inteligentne i proračunate osobe. Slično licu računovođe. Ili oficira. Ili špijuna. Ili ratnog komandanta. Sva ta lica drug Oskar je video do sada mnogo puta, na mnogo različitih mesta. Ali nije očekivao de će jedno takvo sresti ovde, u južnjačkoj palanci koja još smrdi na pred-ratnu buržoaziju i na čijem centralnom trgu se još uvek jasno vide fasade bogataških kuća.

Tada shvati uzrok promene u ponašanju drugarice Ruže.

U bife *Ambasadora* ušao je visok čovek u kišnom mantilu, crne, unazad zalizane kose, sa upadljivim ožiljkom na desnom obrazu koji je delovao skaredno i lepo u isto vreme.

Od svih ostalih stolova gosti ustadoše i krenuše ka izlazu. Čak su se i konobari povukli u kuhinju.

Bife hotela *Ambasador* ostade pust kao grob na Kordunu.

Samo je sa radija dopirala pesma Arsena Dedića.

Drug Oskar nije voleo tog, kako su ga moderno zvali – *kantautora*, iako su ga drugi hvalili i rado slušali, naročito kada je *Glasu Koncila* dao intervju čiji je naslov bio „Mali ti piva ka pop“. Dodatno ga je užasavalo to što se o njemu, kao i o nekim drugim pevačima, u određenim krugovima govorilo da su pesnici i da su njihova stihoklepanja poezija.

To ga je strašno ljutilo.

Zna se šta je poezija.

Pogotovo se znalo šta je poezija u SFRJ.

I ko može i sme da bude pesnik.

O tome se starala država, odgovorni i kompetentni ljudi na određenim funkcijama i u određenim komisijama i komitetima. Drug Oskar je bio jedan od njih.

Zato podrobno osmotri pridošlicu.

Taj čovek u dugom kišnom mantilu definitivno nije bio pesnik.

Dugonoga plavojka je ustala, prišla mu kao što vojnik prilazi oficiru na smotri, samo što nije salutirala.

„Druže potpukovniče, je li to sve?“, upitala ga je ravnim glasom u kome nije bilo ni traga bilo kakvoj emociji.

„Jeste, drugarice. Slobodna si“, uzvratila ovaj.

„Čekaj, mala“, oglasi se drug Davičo. „Tebi uopšte nije ime Ruža?“

„Zar je bitno, druže Davičo?“

„Pa i nije... A vi, druže?“, oslovi čoveka sa ožiljkom. „Potpukovnik? Šta jedan ubogi pesnik može da učini za narodnu vojsku?“

„Ja nisam vojnik, druže Davičo“, uzvratila ovaj.

„O, sa tim činom ste onda... Služba?“

„Tako je.“

Drug Davičo je gledao kako drugarica „Ruža“ izlazi iz bifea, vrckala je dupetom nimalo službeno i nimalo komunistički. Bilo je to lepo i čvrsto dupence.

Na kraju odluči da je komediji kraj, pa upita:

„Šta ubogi pesnik može da učini za Službu državne bezbednosti?“

„Ovde sam privatno.“

„Privatno?“

„Tako je.“

„Ne sećam se da smo se upoznali.“

„Jesmo. Ali nisam iznenađen da vam je to iskopnilo iz pamćenja. Mogu li da sednem?“

„Slobodno. Dama nas je napustila. Nažalost... Jeste li za malo vina? Sićevačka ružica.“

„Da, molim.“

Drug Oskar nasu vino u čašu svom nezvanom gostu. Omeri ga još jednom. Čovek nasuprot njega bio je pravi udbaša, bez sumnje. Ozbiljan i dovoljno jeziv.

Potpukovnik otpi malo vina, namšrti se, odloži čašu u stranu, tik pored fascikle mrke boje koju je stavio na sto pred sebe.

„Hteo sam da vas pitam...“, započe. „Kakav je osećaj?“

„Osećaj?“, bio je zbunjen drug Davičo.

„Da. Kakav je osećaj dobiti Nagradu *Branko Miljković*?“

„Ah... Rekao sam već novinarima i u besedi. To je velika čast.“

„Ne sumnjam. Ali nisam mislio na *taj* osećaj.“

„Nego?“

„Nego na to kakav je osećaj dobiti nagradu sa imenom pesnika za čiju ste smrt lično odgovorni?“

Oskar Davičo položi obe šake na sto, kao da hoće da ga izvrne. Lice njegovog sagovornika delovalo mu je poput lica kipa što je na vrhu spomenika držao zastavu. Bezizražajno, tvrdo, neljudsko. Nagnu se malo napred, pa glasom u kome je bilo suzdržanog besa i malo manje suzdržane pretnje reče:

„Ja nisam kriv za to što je Branko digao ruku na sebe.“

„Branko nije digao ruku na sebe“, odgovori ovaj nimalo impresioniran.

„Ubio se. Našli su ga obešenog u Ksaverskoj šumi.“

„Nije se ubio. Ubijen je pa dovučen u šumu i obešen o drvo debljine dečje ruke.“

„Kako to znate?“

„Bio sam prisutan kada se to desilo.“

Drug Davičo za trenutak zaneme. Desna ruka blago mu zadrhta i on je povuče sa stola.

„Ko ste vi?“, upita pomalo napuklim glasom.

„Ja? Ja sam vaš prijatelj, družo Davičo.“

„Moj prijatelj?“

„Ne samo vaš... Bio sam i prijatelj Branka Miljkovića.“

Drug potpukovnik gurnu fasciklu prema njemu.

Ovaj je pogleda, ali je ne dotaknu.

„Da vas pitam nešto“, bio je uporan čovek iz Službe. „Jeste li ikad videli fotografije?“

„Kakve fotografije?“

„Sa uviđaja.“

Drug Davičo osmotri fasciklu na stolu pred sobom.

Na njoj je bio samo rukom ispisan broj dosijea.

„Posle njegove smrti“, nastavi potpukovnik, „nikad niste skupili hrabrost da njegovu majku i oca pogledate u oči. Imate li sad hrabrosti da pogledate u mrtvog Branka?“

Drug Davičo je isprva oklevao, ta fascikla mrke boje bila je poput mrtvačkog kovčega čiji pokrov se ne usuđuje da podigne. Ispod njega bila je sahranjena prošlost. Prošlost koje drug Oskar nije hteo da se seća. Ali radoznalost je bila jača. Čak i sada, toliko godina posle. On oprezno otvori fasciklu i dah mu zape u grudima kada vide pregršt fotografija mrtvog Branka Miljkovića.

Podiže jednu od njih i promrmlja:

„Deluje... *spokojno*. Kao da spava.“

„Kao da spava... I kao da se nikad neće probuditi. Ko zna, možda je njegova težnja ka smrti bila njegov put. I mi smo mu samo pomogli da završi tu šetnju... Od preludijuma do nokturna.“

„Mi?“

„Da. Svi mi.“

„A ko smo to *mi*, družo pukovniče?“

Udbaš se nasmeja, blago, jedva vidljivim grčom tankih usana. Bilo je nečeg istovremeno tužnog i užasnog u tom osmehu, kao da mu ga je neko, poput ožiljka koji mu je krasio obraz, urezao na lice tupim bajonetom.

„Zar to nije očigledno, družo Davičo?“

Iza ramena čoveka sa ožiljkom, baš kao iza ramena lepojke od malopre, Niš je disao teško poput čudovišta na umoru.

„Njegove ubice.“

**Niš, okupirana Kraljevina Jugoslavija,
Uskrs, 1944.**

*Sunce je greška
Pračena viđenim užasima slepim.*

Po drumu su bile rasute narandže.

Okrugle, jedre, velike... Svaka od njih bila je malo sunce.

Branko je pokušao da ih prebroji.

Jedna, dve, tri...

Po drumu su bile rasute narandže i leševi ljudi.

Jedan, drugi, treći...

Modra krv uranjala je u sivu nišku kaldrmu poput ponor-nice. Tekla je iz rane na temenu prodavca koji je tu, na pijaci kraj pruge, skoro dvadeset godina imao tezgu sa voćem. Stari ćumurđija je takođe bio mrtav. Ležao je pored pruge, njegovi dlanovi, potamnili od uglja, bili su okrenuti ka nebu sa koga su došli bombarderi.

Starica zabrađena crnom maramom nije imala nogu od kolena nadole.

Ipak, bila je živa.

Zurila je, u šoku, krupnim zelenim očima u svet koji se sažimao u jednu tačku.

Branko podiže ruku da obriše kap krvi što mu je bila čelu. Majka drhtavom rukom uze njegovu, nežno, oprezno, kao da uzima laticu cveta.

Na samo nekoliko koraka od njih, crna kobila umirala je u samrtnom ropcu.

Geler joj je prošao kroz stomak.

Oči su joj bile ukočene, bele. Kao da pripadaju kipu a ne živom biću. Kao da je smrt već bila u toj nesrećnoj životinji i pre nego što su bombe pale na Pirotsku rampu. Zaglušujuća eksplozija je samo pomogla da ta smrt izađe na površinu. I pogleda u Branka kroz te oči.

Lelujavi oblak dima dizao se sa mesta gde je bila Saborna crkva.

Podsećao ga je na crnu zmiju koja gamiže preko neba.

Majka mu privi glavu na grudi, mogao je da čuje otkucaje njenog srca.

„Branko, zatvori oči, dušo. Ne gledaj, sine. Zatvori oči, dušo mamina. Zatvori...“

**Beograd, Federativna Narodna Republika Jugoslavija,
proleće 1959.**

„Branko... Branko... Otvori oči, Branko.“

Svet je sabijen u jednu tačku.

To je dugme na njegovoj košulji. Crno dugme. Ostala su bela.

Prišla mu ga je na brzinu jutros snaja Anđa. Skinula ga je sa druge košulje koja više nije bila za nošenje.

Sada je imao samo tu jednu novu košulju. Belu. Sa crnim dugmetom ispod grla.

Tačka iz koje potiče svet. Crna rupa iz koje dolazi da bi se u nju vratio.

I taj otužni miris narandži.

Golica mu nozdrve, izaziva mučninu, meša se sa ostacima snova i kiselim vonjem birtije.

Neko opet doziva njegovo ime.

„Branko!“

Glas je dalek, kao da dolazi iz neke rupe u zemlji.

„Čuješ li me? Budi se!“

Branko Miljković otvara oči.

Zuri u svet kao da ga prvi put vidi.

Opipava prstima košulju, proverava da li je crno dugme još uvek tu. Oseća olakšanje kad shvati da jeste.

Diže glavu, grabi čašu sa vinom i otpija, zatim uzima ugašenu cigaretu iz limene pepeljare. Pali šibicom nagoreli opušak, duboko uvlači dim. Oseća kako mu pluća gore.

Kafedžija Goran Brkljač, stasiti, sedokosi Hercegovac, nadnet je nad njim. Izgleda zabrinuto. Desno oko mu igra. Ne od zabrinutosti, tu ga je posekao švapski bajonet na Sremskom frontu. Rana je zarasla, nerv je ostao zauvek presečen.

„Traži te neki čovek“, kaže.

Branko se osovi na ruke svom težinom tela kao da hoće da prevrne astal.

Iz kafanskog dima izroni krupni mladić u sivom odelu. Socijalnom. Nije imao više od trideset. Na reveru je imao značku. Lažno zlato je formiralo potpis Josipa Broza Tita.

Iza mladića je stajala žena, poput senke.

„Ti si taj Branko Zaplanjac?“, upita čovek sa značkom i Branko primeti kako razvlači samoglasnike. Kruševljanin. Paraćinac, možda.

„Jesam“, priznade Branko.

„Branko Nišlija?“

„Tako je.“

„Pesnik?“

„E, za to već nisam siguran...“

„Jesi mi ti jebô ženu u kukuruz?“

„Čekaj da vidim...“

Branko se nagnu preko stola da osmotri ženu-senku iza čoveka sa značkom. Krhko neko stvorenje. Duga smeđa kosa. Pleteni džemper. Karirana suknja. Oči... mutne. Poput Nišave kad nadođe.

„Nisam“, reče.

„Nisi je jebô u kukuruz?“, nije mu verovao čovek sa značkom.

„Ne, nisam“, potvrdi Branko. „Jebao sam je u pičku.“

„O, pleme ti balavo...“

Čovek sa značkom zgrabi Branka za košulju i diže ga.

„Ne, ne...“, zavapi Branko očajno. „To mi je nova košulja! Ne za revere, stoko! Pusti!“

Sada je već stajao na nogama.

Čovek sa značkom ga je i dalje potezao za košulju. Samo što je sad oklevao.

Shvatio je da je Branko viši od njega za glavu.

Branko pogleda ka podu gde je bilo crno dugme, zatim u čoveka sa značkom.

„I šta ćemo sad?“, upita.

„Vidi... družo...“, mucao je ovaj.

Branko ga nabode čelom. Ravno u nos.

Ovaj se prući po podu koliko je dugačak.

Žena poče da vrišti.

„Ubio si ga!“

„Nisam“, razložno će Branko.

„Mamicu ti jebem paprikarsku!“

„Istine radi, drugarice“, usprotivi se Branko. „Paprikari su ti Leskovčani. Eventualno Piroćanci. Ja sam Nišlija.“

„Ma zabole me pička šta si! Svi ste vi isti!“

„Nišlije?“

„Muškarci!“

Žena pljunu na pod, nimalo damski, poravna nabor na suknji i krenu ka izlazu.

Dok je prolazila pored čoveka sa značkom, obrati mu se prezrivo:

„A ti, mlakonjo, ostani ovde dok ne iskrvariš.“

Branko priđe šanku gde mu je Brkljač već sipao kafu u veliku belu šolju sa plavom crtom, očigledno maznutu iz nekog restorana društvene ishrane.

„Sto puta sam ti rekô da ne udaraš ljude glavom“, nego-dovao je konobar iznad čije glave se smešio maršal Tito na fotografiji u ramu sa lažnom pozlatom. „Pogledaj kakav si čuturan... Tintara ti kô nakovanj. Ima stvarno da ubiješ nekog.“

„Nego čime da ih udaram?“

„Kao i sav normalan svet... Za šta ti služe ruke?“

„Eh, za šta, rode?“, reče Branko i srknu malo kafe. „Za pi-sanje...“

Zatim se okrenu ka čoveku sa značkom, koji se uz veliki napor podizao pridržavajući se za naslon stolice. Oči su mu bile razrogačene od udarca i čuđenja.

„Brkljač...“, promrmlja Branko. „Daj ovom čoveku jedno piće od mene.“

1.

Na oronulom kancelarijskom stolu proizvedenom još u doba kraljevine, pored kabastog ruskog vojnog telefona, rasute hartije i pepeljare pune opušaka, odmara se tetejac sa plastičnim rukohvatom, na kome je upadljiva velika, petokraka zvezda.

Pored pištolja je knjiga kožnih korica na kojima je zlatotiskano *GOGOLJ*.

Vidi se da nije mnogo čitana. Deluje kao da je juče kupljena u nekoj od beogradskih knjižara.

Pored knjige su cigarete. Drina bez filtera.

Pored cigareta – nemačka pisaća mašine marke perkeo.

I knjiga i pištolj i mašina i cigarete pripadaju čoveku koji sedi za stolom.

Svi ti predmeti ga na neki način definišu.

Mada čovek za stolom misli da to nije tako samo sa njim već i sa ostalim kolegama.

Svi oni dele iste brige, isti posao, istu zgradu i iste obaveze.

Pa im samim tim ni poroci ni vrline ni navike nisu mnogo različiti.

Tetejac je žbirovski pištolj, Drina „bez gaća“ je proleterska krdža, a Gogolja čitaju svi pravi komunisti.

Sredoje Samardžić, šef Drugog odeljenja Prvog odseka Uprave državne bezbednosti, ovoga jutra je popio tri kafe, sprema se da popije i četvrtu, ali čeka gosta koga su mu najavili. Njega će ponuditi i rakijom, pa će tako i on sam imati opravdanje da stuče jednu od ranoga jutra.

Pre nego što pređu na posao.

Jer gost nije tu samo zbog kafe i rakije već i zbog izvesnih državnih stvari. A država, Federativna Narodna Republika Jugoslavija, ona je poput bašte u kojoj mora danonoćno da se radi.

Tako je rekao i jedan od starijih kolega:

„Država je bašta, a mi žbirovi smo baštovani. Zalivamo je, okopavamo, đubrimo... Pazimo na svaki cvet. Na svaku travku. Ponekad trebimo korov. Jer i to se mora.“

Takav je posao.

Ni težak ni lak.

Ali sigurno jedan od onih posle kojih ruke ne mogu da ostanu čiste.

To je ujedno i zadatak bezbednjaka.

Da zaprlja svoje ruke kako ostali drugovi to ne bi morali.

I zato mu ih je država odrešila. I to dobro.

Na stočiću iza druga Samardžića bio je mali rešo. Do nje-ga kutija šećera u kockama koju su mu donosili operativci iz šećerane u Rakovici, a do nje metalna limenka na kojoj je bilo ispisano *Franck* i u kojoj nije bilo to domaće smeće, već ono što su drugovi donosili iz inostranstva. Drug Samardžić je voleo da kaže da pije istu kafu kao i njegovi šefovi. Ali nije bio tako. Njegova je bila bolja. Brazilska. Voleo je tu robu iz belog sveta. Dobijali su je diplomatskim kanalima. Škotski viski, švajcarske čokolade, američke farmerice... Najlon čarape koje je poklanjao švalerkama bile su italijanske. Baš kao i cipele koje je nosio i na kojima mu je zavidelo pola Beograda.

Neko bi rekao da drug Samardžić baš voli Zapad, ali to nije bilo tako.

Bio je to njegov način da bolje upozna neprijatelja. Zato su cigarete i rakija bili domaći, jugoslovenski. Čisto da ga ne zavede kapitalistički luksuz.

Da se on pita, ne bi ni za šta trampio nišku drinu i kragujevačku šljivovicu.

Pa i drug Tito, koji ga je strogo gledao sa fotografije okačene na zidu iza njega, voleo je luksuz. Ali ne kao obesni, predratni skorojević, već kao neko ko je sve to zaslužio.

Druga Samardžića iz misli prenu kucanje na vratima.

On se nakašlja da pročisti grlo i reče:

„Napred!“

U kancelariju uđe mladić koji ga namah podseti na partizanskog komesara. Bio je visok, kratke crne kose, šišane skoro pa vojnički, inteligentnih crnih očiju. Samardžić pomisli da bi, ako bi ga obukli u sovjetski oficirski šinjel i popeli na belog konja, dečko bio pljunuti Ivo Lola Ribar.

Mladić zastade, kao da će da salutira, zatim se oglasi, tvrdim glasom u kome je bio prizvuk blage neodlučnosti.

„Dobar dan, družo načelnice. Mene šalju iz centrale.“

Samardžić uze jedan od papira sa stola pa osmotri svog gosta opet, od jeftinih cipela do lica čiju je lepotu ružio ožiljak na desnom obrazu. To ga je malo zbunilo. Nije se uklapalo u čitavu sliku koja je bila vrlo pristojna.

„Ti si taj Gavriilo Serafimović?“, upita. „Otac poginuo na Kadinjači. Majku streljali na Banjici. Vidim da si završio književnost. Prosek 9,8. Svaka čast.“

„Je li to toliko bitno?“

Gavriilo nije mogao da razazna da li to na usnama starijeg udbaša zaigra osmeh ili podsmeħ.

Ali je zato jasno čuo odgovor na svoje pitanje.

„Jeste, sinko...“, reče Samardžić glasom mudraca koji se sprema da popije čašu otrova. „To te čini retkom zverkom među nama žbiovima.“

Načelnik pokaza na stolicu.

„Sedi.“

Gavrilo poslušno učini ono što mu je rečeno.

„Drugovi su te, verujem, već uputili u stvari?“

„Jesu.“

„Jesu, jesu...“, negodovao je udbaš čitajući dalje Gavrilove generalije. „Jesu moj kurac... Ne znaš ti šta te ovde čeka, sinko. Ali ne brini. Tu smo mi stariji da vas mlađe opravimo u uputimo vas u posao. Tako je uvek bilo. Tako mora.“

Samardžić iz fijke izvadi dve čaše za rakiju i stavi ih na sto.

„Cirkaš?“

„Pomalo.“

„Pomalo?“, začudi se načelnik. „Čovek ili pije ili ne pije.“

„Pijem... Samo se ne opijam.“

„Je li?“, smeškao se Samardžić dok je sipao rakiju u čaše. „Ako je religija opijum za narod, šta je onda rakija?“

„Ja... ne bih znao“, promrmlja Gavrilo prihvatajući ponuđenu čašu.

„Šalim se, bre, kolega... Ajde... Da smo živi i zdravi. I nek ti je sa srećom.“

Nakon što su se kucnuli, Samardžić stuče svoju rakiju u jednom cugu pa posegnu da naspe novu.

„Trebaće ti...“, glas mu je bio opor od džibre i duvana.

„Šta? Sreća?“

„Ma jok. Dovoljno rakije.“

U bašti hotela *Mažestik* Branko Miljković sedi u društvu praznih stolica.

Pospani konobar koji drema naslonjen na futer ulaznih vrata već mu je doneo kafu i rakiju, novi dan u Beogradu počinje uz miris lipe, benzina i lincure. Branko zamišljeno piše nešto u tefter, pa precrtava, pa opet piše. Tako zamišljenog ga zatiče novinar koji treba da uradi intervju sa njim.

Novinar je mlad čovek, student, isto kao i Branko.

Nosi kariranu košulju i kožnu torbu čiji je dugi kaiš prebacio preko desnog ramena.

Seda za sto nasuprot Branka i iz torbe vadi beležnicu i drvenu olovku. Izvinjava se što kasni.

Branko klima glavom, odlaže tefter i stihove u stranu. Opi-pava mesto na košulji gde je nekada bilo crno dugme, oseća pod prstima meki dodir potrganog konca. Za tren mu se učini kao da dodiruje sopstvenu utrobu. Odagna tu misao jednim dugim gutljajem rakije.

„Da počnemo...“, reče.

Novinar otvori svoju beležnicu i pri vrhu belog lista napisao: *Branko Miljković, pesnik*. Zatim dodade i datum. Nečitko. Jedino što Branko razazna u toj žvrljotini bila je godina – 1959.

„Vi ste Nišlija...“, reče novinar kao da je to podatak od životnog značaja. „Kako ste uspeali da uđete u sve čari jezika?“

„Meni su reči naklonjene samo kad ih ispisujem.“

„Zaista?“

„Jašta, rode. Inače, kad govorim, naročito kad se naljutim, svako može da vidi odakle sam. Ima neke, da je tako nazovem, *ljupkosti* u tim jezičkim nepravilnostima južnosrbijanskog govora. Nemaš pojma, rode moj, kako je to lepo...“

„Šta?“

„Kada se na pravom mestu i u pravo vreme upotrebi reč *bre*.“

„Ima toga i kod Rastka Petrovića.“

„Ima, ima... Samo u drugačijem emotivnom kontekstu.“

„Šta mislite o članku Dušana Makavejeva u poslednjem broju NIN-a?“

„Ono gde je napisao da je moderna poezija dosadna?“

„Da.“

„Eh... Ne može to tako, rode. Šta znači *dosadna*? Kakav je to kriterijum? Šta to, u stvari, govori? To vam je kao kad Oskar Davičo kaže za neku knjigu da je *u duhu marksizma*. Ili kad Džadžić tupi kako je neki roman *pismen*. Šta je to? Kakva je to

odrednica? Estetska? Poetska? Mašinbravarska? Poezija ili proza mogu da budu samo dobre ili loše. Mislim da vajni kritičari na taj način, u stvari, svoju nemoć pred poezijom uzimaju kao kriterijum, merilo. Makavejev krizu svojih kriterijuma proglašava krizom poezije. To ti je kao kad bi neko hteo da zahvati more u rešeto... Da bi samo utvrdio da more ne postoji.“

„Može li se na našem jeziku pisati velika poezija?“

„Na svakom jeziku se može pisati velika poezija. Ne postoje veliki i mali narodi, ne postoje veliki i mali jezici...“

„A šta postoji?“

„Veliki i mali pesnici.“

„Ko je naš najveći savremeni pesnik?“

„Nesumnjivo Vasko Popa.“

„Ima li pesnika koji pišu kako biste vi želeli da pišete?“

„Ne. Treba sve drugačije i ponovo reći. Poeziju treba pročitati. Nema pesnika koga ne bih ispravio.“

„Čak i Popu?“

„Ono što mi kod najvećeg broja pesnika smeta jeste nedovoljna sažetost. Vaska Popu, pored ostalog, cenim zbog te sažetosti. Samo, ono što je sažeto ne može se ponovo opevati.“

„Da li je poezija neprekidna svežina sveta?“

„Usvajam valerijevsku definiciju: *Poezija je patetika uma.*“

„Kakve su vaše veze sa nadrealizmom?“

„Rodbinske.“

„Šta je vas lično... mislim... Koji momenat u životu vas je okrenuo ka poeziji?“

Branko se nasmeši, pa promrmlja više sebi u bradu:

„Momenat...“

Iznenada miris narandži mu zagolica nozdrve.

Kroz baštu kafane, u laganom kasu, prođe crna kobila mrtvih očiju. Iz grozne crvene rupe na trbuhu visila su joj creva i vukla se po betonu... Nalik koncu na njegovoj košulji. Iza njih je ostajao modri trag, poput auto-strade koja vodi u dno utrobe.

Kada se miris narandži pojača toliko da postade nesnosan, Branko brzim pokretom ruke ugasi u pepeljari pred sobom načetu cigaretu i posegnu za novom.

„Postojalo je mnogo *momenata* u mom životu, rode...“, promrmlja dok je kresao šibicu. „Ali mogu da kažem sledeće. Na poeziju me je nagnalo rano osećanje nemoći pred svetom.“

„Nemoći?“

„Tako je. Znaš, rode... Čovek zagledan u svet ima pred sobom dve alternative.“

„A one su?“

„Ili da oseti svoju ništavnost ili da se divi.“

„Svetu?“

„I njemu.“

„Zanimljivo.“

„Divljenje nas izjednačuje sa onim čemu se divimo.“

„Zato ste počeli da pišete poeziju?“

„Ne“, zavrte Branko odrično glavom.

Malo se zamisli, pa dodade:

„Poeziju sam počeo da pišem iz straha.“

„*Vatra i ništa*. To je naslov vaše knjige pesama koju ste nedavno najavili. Šta vas je nagnalo da tako naslovite knjigu?“

„Mudra uspomena na mračnog pesnika iz Efesa. Zasnivajući poeziju na heraklitovski shvaćenom ontosu, pokušao sam da izbegnem eleačanski apsurdnu zamrznutost koja se, recimo, javlja u mojim *Tragičnim sonetima*.“

Novinar zuri u Branka sa izrazom savršenog nerazumevanja na licu. Vrh grafitne olovke koju steže u desnoj ruci počiva mu na belini papira. Branko namah shvati o čemu se radi, pa uz osmeh reče:

„Mogu ja to jednostavnije, kolega...“

„Ne, ne... Nema potrebe. Shvatio sam.“

„Sigurno?“

„Da, da. To vaše heraklitovsko shvatanje pevanja i mišljenja... U kom okviru ste pokušali da ga otelotvorite?“

„U okviru klasičnog mita o vatri i ptici. *Žar-ptici*... I nisam pokušao.“

„Šta spremate u ovom trenutku?“

„Spremam se da naručim još jednu lincuru. Hoćeš i ti?“

„Ne, hvala, ja se držim kisele vode.“

„Daj, bre, kolega... Pa voda ne valja ni u cipele. Konobar!“

Stolu prilazi mrzovoljni kelner koji je, očigledno, jutros ustao na levu nogu. Gleda u Branka, onda u novinara, počea se debelim prstima po proćelavom temenu pa upita:

„Šta potrebujete?“

Branko ga odmeri, od stomaka koji mu se prelivao preko kaiša, koji mu je pridržavao pantalone, pa do temena koje je patilo od nedostatka kose.

„Tršo-mršo... Meni još jednu lincuru. Duplu. A za mog kolegu nešto za gajenje žaba u želucu...“

„Žaba?“

„Aha. Krastača.“

„Šta piješ, dečko?“, upita konobar novinara.

„Radensku²“, odgovori ovaj snebivljivo.

„Da ti donesem celu flašu? Ko će da vas obilazi svaki čas...“

„Donesi, rode“, reče Branko. „Nek ide život. Kolega, ako te uvati kisela voda, nemoj da praviš sranja. Ovo je ipak *Mažestik*...“

Konobar odlazi, novinar pomalo zbunjeno gleda u Branka, onda se malo sabra i nastavi:

„Dakle, družo Miljkoviću... Šta spremate novo?“

„Sa Milicom Nikolić prevodim stihove Mendeljštajma. I Hlebnjikova. Pored toga, pripremam bibliofilsko izdanje svojih stihova sa ilustracijama Radomira Stevića Rasa.“

„Mislite da će čovekov prodor u kosmos naći odjeka u poziciji? I zašto ga već nije našao?“

„Bre, bre... Rođo, ti ode direktno iz *Mažestika* u kosmos?“

² Poznata jugoslovenska i slovenačka marka mineralne vode. Ime dobila po banji Radenci, u kojoj se puni.

„To je sad aktuelna tema. Šta vi mislite?“

„Da li će to što letimo u svemir da utiče na poeziju?“

„Da.“

„Verovatno da hoće... Samo, znaš, rode, pesnici su ti još pod utiskom tragičnog Ikarovog leta.“

„Kakvo ste imali detinjstvo?“

„Kao i svi. Tužno... ratno...“

„Sad... Jedno savremeno pitanje, ali izvan umetnosti...“

„Može.“

„Da li idete na fudbalske utakmice?“

„Ne. Ali idem na bokserske mečeve. Brat mi trenira u *Radničkom*. Mada... Svi kažu da ja boksujem bolje od njega. Šta ćeš, rode, imam prirodni talenat za poeziju i kafansku tuču.“

„Da li ste nešto zaboravili u životu?“

„Zaboravio sam mnogo toga“, reče Branko i prihvati zahvalno čašu sa rakijom koju je doneo konobar. „Fala, tršo... Vidi, rode, ja u stvari pišem pesme da bih se setio šta sam sve to imao.“

„Kad bi nad vama izvršili takozvano biološko zamrzavanje i probudili vas kroz dvadeset godina, šta biste učinili u tom trenutku?“

„Tražio bih da me ponovo zamrznem.“

„Šta mislite o vremenu-sudiji?“

„Vreme je lažno, ali sud njegov je istinit.“

„Zašto ste svoju knjigu odlučili da posvetite našem poznatom književnom kritičaru Petru Džadžiću?“

„Za svaki slučaj.“

„Kažite jedan svoj stih.“

Branko se malo zamisli. Otpi gutljaj rakije, pa na kraju reče:

„*Hoće li sloboda umeti da peva kao što su sužnji pevali o njoj.*“

„Je li to stih ili pitanje?“

„Ne znam, rode... Ti mi kaži.“